

Státní okresní archiv Klatovy

Cech kovářů, kolářů, bednářů a sedlářů Horažďovice

(1723) 1731–1860 (1867)

Inventář

EL NAD č.: 2179

AP č.: 575

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	5
Seznam použitých pramenů a literatury	6

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	7
-------------------------	---

Inventární seznam	8
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. století. Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích;

5 kovářů; 5 ševců; 4 punčocháři; 3 sládci; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 12 mistrů kovářů, 2 mistři koláři a 4 mistři bednáři.

Kovářské, kolářské, bednářské i sedlářské řemeslo se v Horažďovicích vyskytovalo již od 16. století, ale cech byl zřejmě založen až na počátku 17. století, z této doby se nám také dochovaly cechovní artikule (1731). Je zřejmé, že nejdříve se do cechu spojili kováři, koláři a bednáři. Sedláři k cechu přistoupili pravděpodobně v roce 1835, kdy se začali objevovat v cechovních knihách (inv. č. 3). Do této doby vykonávali své řemeslo, aniž by byli organizováni v cechu. Dokladem toho jsou stížnosti na neoprávněné mistry sedláře (inv. č. 4).

Kováři vyráběli sekery, pluhy, závory, vrata aj. Dělili se na kováře bílé, kteří vyráběli rozličné kovové výrobky, a kováře černé, kteří kovali mj. podkovy a kovové části vozů. Kovářské dílny se nacházely na okrajích měst a vsí ze strachu před požárem. Od kovářského řemesla se časem vydělila řada různých speciálních řemesel (zámečníci, mečíři, kotláři, hřebíkáři, jehláři, klempíři, pasíři, konváři, hodináři a zlatníci). Koláři vyráběli různá kola (pro formanské vozy, ke kočárům, k trakařům apod.), saně, různé násady a nástroje (hrábě, lopaty, motyky aj.) a celé vozy, při nichž právě docházelo ke spolupráci s kováři. Kolář vyrobil vůz a kovář ho celý okoval. Bednáři, dříve také bečváři, vyráběli sudy na víno a pivo, kádě, díže na kynutí těsta, vany, škopky, necky, putny, vědra, máselnice a další dřevěné nádoby pro domácnost. Sedláři zpracovávali hovězí, koňské, ovčí a kozí kůže, z nichž zhotovovali sedla, chomouty a postroje pro tažná a jízdní zvířata, ale také kůží potahovali sedátka, lavice, truhlice, vozy a kočáry.

Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků, jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčířského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzemberka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a děláni sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1723–1860 (1867). Nejstarší archiválie nalezneme mezi stížnostmi na neoprávněné mistry sedláře (1723), nejmladší záznamy pak v cechovní knize inv. č. 3 (zápisy do 1867).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 3 úřední knihy a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem a potřhané (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,16 bm. Tvoří jej 7 inventárních čísel.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně rozříděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečnicků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech kovářů, kolářů, bednářů a sedlářů Horažďovice, EL NAD 2179, vznikl vnitřní změnou č. 3/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0474/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje) lze také zjistit jména a počet členů cechu (inv. č. 3).

Součástí stížnosti na neoprávněné mistry sedláře (inv. č. 4) jsou krátké výpisy z artikulí pražských sedlářů, které měly posloužit jako doklad o nekalé činnosti obviněných sedlářů. První úryvek je z privilegií udělených císařem Rudolfem II. v roce 1609 a druhý úryvek z privilegií od Ferdinanda II. z roku 1628.

V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází přitištěná pečeť kovářů, kolářů a bednářů pod papírovým krytem. V pečetním poli se nachází kolářské kolo a kružidlo s vodící lištou, dále je otisk nečitelný.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2015 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 10. 8. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Horažďovice*, EL NAD 766, kar 23, inv. č. 705, katalogové č. 2109, 2110.

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
mj.	mimo jiné
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Úřední knihy			
1	Cechovní artikule (tištěný cechovní patent) Čes., 20,8 x 31,6 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV E2</i>	1731	ukn1
2	Tovaryšské artikule (rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami) Čes., 22,2 x 35,4 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV E1</i>	1732	ukn2
3	Kniha cechovních zápisů a ročních výkazů příjmů a výdajů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků, příjmy a výdaje, poplatky mistrovské, zavyučenou, stav pokladnice ke konci roku) Čes., 22,4 x 36,1 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV E3</i>	1817–1857 (1867)	ukn3
II. Spisy			
4	Stížnosti na neoprávněné mistry sedláře, kteří provozují své řemeslo i s tovaryši v Horažďovicích	(1723)–(1792)	kar1
5	Cechovní artikule – výtisky tovaryšských i mistrovských artikulí dle vládních nařízení pro příbuzná řemesla	1774–1775	kar1
6	Cechovní protokol z 3. června 1850 jednající o přijetí Jana Kotiše za spolumistra bednáře	1850	kar1
7	Výuční listy	1831–1860	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech kovářů, kolářů, bednářů a sedlářů Horažďovice
Značka archivního fondu:	CKKBS Horažďovice
Časové rozmezí:	(1723) 1731-1860 (1867)
Počet evidenčních jednotek:	4 (3 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	7
Rozsah v bm:	0,16
Stav ke dni:	10. 8. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič
	dne 10. 8. 2015 – čj. SOAP/040-0627/2015